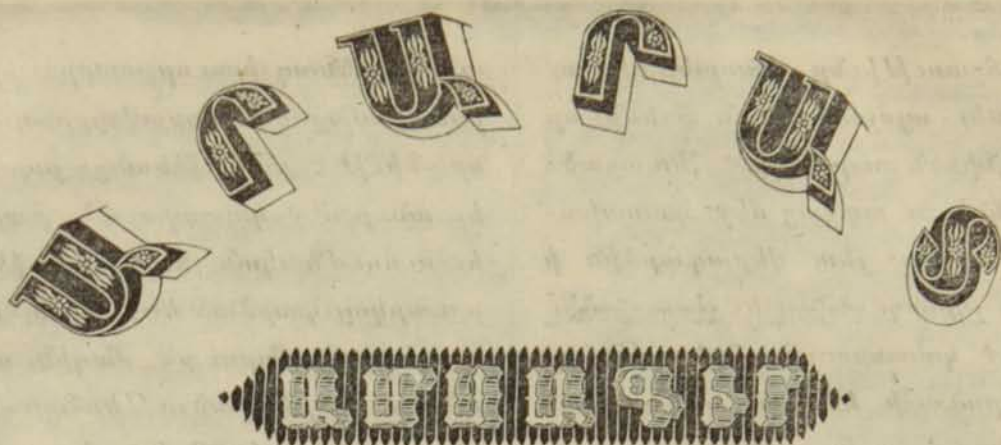

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՊԵՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ.

ԹԻԻ Ժ. — ՇՐՋԱՆ Թ.

1876

ՏԱՐԻ Թ. — ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Ս. ԷԶՄԻԱՆՆԻ ՃԵՄԱՐԱՆԸ ՀԱՐԿԱՆՈՐ ԷՐ ԹԷ ՈՉ

«Պահ մեկը՝ արե՛ «լեւ»» առածին գործադրութիւնը ուրիշ ազգերէն աւելի ճշգրտութեամբ կարծես թէ մեր մէջ կկատարուի՝ գլխաւորապէս մեծ մարդոց եւ մեծ գործոց վերաբերութեամբ:

Վասն զի տակաւին օրինակ եղած չէ՝ որ մեր մէջ նոր եւ ազգօգուտ հաստատութիւն մի սիրալիր մտօք ի սկզբան ողջունուի, կամ մէկ որ եւ է ընդհանուր կամ մասնաւոր ձեռնարկ ըստ արժանւոյն եւ անաչառապէս գնահատուի:

Յոռեգատները կամ վատթարականները (pessimiste) մեր մէջ ամեն ժամանակէ աւելի այժմ՝ յաճախած են կերելի անոր համար, որ ազգին մէջ՝ մանաւանդ Մայր Ս. Աթոռոյն չորս կողմը՝ նոր ու

լաւ բաներ ամեն ժամանակէ աւելի այժմ՝ երեւան կենն:

Մեք չեմք զարմանար մեր ազգային գրչաց յոռեգատ ընթացքին, հաւաստի գիտնալով՝ որ իւրաքանչիւր ազգի գրականութիւնը իւր ինքնուրոյն ուղղութիւնը ունենալով՝ կերպով մի այն ազգին ղուարթ կամ անուր ոգւոյն յատկանշանը իւր մէջ ճշգիւ կպարունակէ:

Յայտնի է որ մեր հայկական նախնի մատենագրութիւնը մեծաւ մասամբ «լեւ» ձեւ ունի, եւ ի ներկայումս անուր եւ ծանր տպաւորութիւն ընող լրագրական երեւոյթները տեղիք կուտան ենթադրելու՝ թէ հին «լեւ» ուղղութիւնը փոխարկուած է մեր մէջ «լաւ» ուղղութեան, որոց երկուքին պատճառն ալ մի եւնոյն աղբիւրէն կը բխի՝ այն է՝ օտարազգի դաստիարակութենէ:

Մեր նպատակէն շեղուած կլինէինք՝ եթէ առ տեղեւաւ յօժարէինք այս մեր

ասածին ճշտութիւնը փաստերով ապացուցանել. այսչափ միայն ասեմք, որ իւր հայրենիքէն տարիներով հեռացած, օտար երկնի եւ ազգաց մէջ դաստիարակուած անձը, յետ վերադարձին ի հայրենիս՝ չկրնար չողբալ եւ չխաբախել ազգիս մէջ կատարուած երեւոյթները երբեմն իրաւացի եւ շատ անգամ անիրաւ տեսութեամբ:

Օտարութեան ազգայնոց տեսութիւնը, հայեացքը եւ ազգային խնդրոց քննութիւնը, ազգի թերութեանց դարմանումը միշտ աղբալ եւ ուղիղ կլինի այն ատեն, երբ արեւմտեան դաստիարակութիւն ընդունող ազգայինները արեւմտեան կամ օտար ոգի եւս բերած չլինին իրենց հայրենիքը. հապա այդ դաստիարակութիւնը իբրեւ գործի եւ միջոց ծառայեցընեն իրենց բուն հայկական ոգւոյ եւ նպատակի արդիւնքները հայրենեաց մէջ տարածելու համար:

Այս ինքն թէ մեք կդադրիմք լաւաբախան լինելէն՝ եթէ օտարառահման դաստիարակութիւնը ջանամք հնազանդեցընել մեր ազգային գաղափարներուն. եւ սորա հակառակ՝ ետեւէ չլինիմք մեր ազգային պարտքերը, շահերը, ոգին եւ նոյն իսկ կրօնը զոհել ստրկացընել այդ մեր ընդունած մութացածոյ, օտար եւ շատ անգամ վնասակար դաստիարակութեանը:

Վասն զի մեր մտաց այդ օրինակ յուեղատ տրամադրութեան հանդէպ չեն կարող տօկալ գիմանալ ո՛չ ազգային դպրոցներ, ո՛չ ազգաշահ գործառնութիւններ եւ ո՛չ իսկ կրօն — այս ազգա-

պահ ամենագլխաւոր տարրը, որոյ կեդրոն համարուած սրբալայրը այս օրուան օրս նիւթ է քննութեանց, յարձակմանց եւ անոր մէջ կատարուած բարոյական եւ ուսումնական յեղափոխութիւնները առարկայ դարձած են ազգայնոց դարգացեալ համարուած մասին արդարեւ անիրաւ խորհրդածութեանցը: Ըստ մեզ՝ Մայր Աթոռը կամ մեր հաւատոյ կեդրոնը իւր թմրութեամբ կամ վերակենդանութեամբ ճիշդ փորձաքարի մը յատկութիւն ունի, որով կյաջողի իւր մօտաբնակ եւ հեռաբնակ որդւոց կրօնական զարգացման եւ առ Աթոռն ունեցած հարազատութեան չափն ու աստիճանը կամ երակը հետզհետէ ստուգել, կամ զարգացելոց դասուն մէջ որոշել՝ եթէ ներուի մեզ ասել՝ իւր կեդրոնախոյս եւ կեդրոնաձիգ զօրութիւնները:

Ընդ նմին Մայր Աթոռը բնական յատկութիւն մի ունի ազգի ժամանակակից կենաց ստոյգ պատկերլինելու կամ հայելի մերներկայ հոգեւոր, բարոյական եւ ուսումնական կացութեանը: Մեք չեմք կրնար զայն նաեւ աղբիւր չհամարիլ մեր դպրոցական յառաջագիմութեանը. փասըն զի այս նուիրական պարտքը կրկրէ իւր վերայ դարաւոր ժամանակներէ հետէ, թէպէտ փոփոխ յաջողութեամբ կամ գործունէութեամբ կատարէ իւր այս ամենագլխաւոր դերը դպրոցաց բարեկարգութեան նկատմամբ՝ համաձայնելով ի հարկէ ժամանակի այլեւ այլ հանգամանաց հետ:

Ի ներկայումս այդ կեդրոնի մէջ՝ իբրեւ հայելի եւ պատկեր մեր ազգի ներ-

կայ դրութեանը՝ վանուց մէկ կողմը բարձրացած կեցած է Հոգեւոր ձեմարանի հոյակապ շինութիւնը:

Արդ՝ մեք եւս այլոց շատերուն պէս կհարցանեմք՝ թէ հարկաւոր էր մեզ այդ ձեմարանը թէ ոչ: Այս հարցման պատասխան տալու համար՝ հարկ կը համարիմ մեր ազգին մէջ բացուած նաեւ ուրիշ քանի մի դպրոցներուն հարեւանցի քննութիւնը ընել՝ ըստուգել անոնց ունեցած կարեւորութիւնը եւ օգտակարութիւնը, բացատրել Ս. Եջմիածնայ Աթոռոյն հետ ունեցած կապը, անոնց ուղղութեանն եւ նշանակութեանը խելամուտ լինել, որպէս զի Հոգեւոր ձեմարանի նշանակութիւնը լաւ դուրս ելնէ. վասն զի խընդիր յարստեմէն զիւրին է, բայց քըննութիւնն ու արդար եզրակացութիւնը ամենայն մշակի գործը չէ:

Դպրոցական խնդիրը փափուկ լինելով եւ աւելի կրօնական կամ բարոյական՝ փափուկ եւ բարեխնամ մշակութեան հարկը կզգացուի որպէս զի ուսմանց բարոյականութեան պարտեղ համարուող դպրոցները անղգուշութեամբ չլինատուին . . . :

Ս. Եջմիածնի Հոգեւոր ձեմարանին հարկաւորութիւնը չհասկացողները յօրէ անտի բացման նորին նախ ուսմանց ծրագիրը, ապա ուսումնական դասագրոց պակասութիւնը, յետոյ ուսուցիչները, յետոյ տեսուչը ձեռք առին անխնայ, եւ հոսի ուրեմն տեղոյ անյարմարութիւնը առարկեցին:

Ասոնց մէջ այնպիսի ծիծաղաշարժ առարկաներ կան, որ մարդ կը արմանայ

թէ ինչպէս առողջ դատողութեան տէր մարդիկ կարողացան տեղ շնորհել իւրեանց հանդէսներուն մէջ այդ տեսակ այլանդակ խորհրդածութեանց*):

Աւելի ծիծաղաշարժը վերջին առարկայն է, զոր քննեմք տեսնեմք թէ ո՛ւր կհանէ զմեզ եւ կրնայ օգնել հաստատելու համար ձեմարանին հարկաւորութիւնը Մայր Ս. Աթոռոյն մէջ թէ ոչ:

Վաղարշապատը կամ Ս. Աթոռը անյարմար դատող խելքը ո՛ւր կուզէր արդեօք տեսնել կամ զետեղել Ս. Եջմիածնի ձեմարանը: Ս. Եջմիածնի վանքը ի Վաղարշապատ է, իսկ անոր ձեմարանը կերելի թէ ըստ դատողութեան յառեգատին պիտի լինէր Տփլիս:

Զգիտեմ թէ ո՛ր ազգի մէջ նմանը տեսնուեր է եւ ինչ ուղղութեան կը ծառայեն այդպիսի ենթագորութիւն ընողները: Այս առարկութիւնը ճիշդ կը նմանի անոր, որ կասեն թէ Հայրապետութիւնը թող լինի Ս. Եջմիածին, իսկ Վեհ. Հայրապետը նստի ի Տփլիս: Այլին՝ Ինչու չէ՞, կասեն, արդէն եղած է եւ այդ գործադրուած դրութեան մեծ մնացորդն է Ներսիսեան դպրոցը, որ տակաւին կապրի Տփլիսաց մէջ:

Մեք երջանկայլշատակ Հիմնագրի անմահական արձանը խիստ քննութեան տակ ձգելու աշխատանքը յանձն չեմք

(*) Թող որ ըստ մեծի մասին նոքա էին կեղծ անուամբք գրողներն, մի և նոյն ժամանակ դարձեալ նոքա գաղափարակից էին և աւելի ինքեանք կլծկադրէին զրեւ, որոց մէջ համայն գաւառացիք մասնակցութիւն չունէին և չունին:

առնուր եւ յանձն առնելու եւս լինէինք՝ պիտի ասէինք՝ թէ ժամանակին հանգամանքները կամ քաղաքականութիւնը այդ կերպը աւելի օգտակար համարել տուած է ազգասէր Հայրապետին, բայց շատ կարծատեւ եղած է իւր ձեռակերտին փառքն ու պայծառութիւնը, եւ անոր յիմնամեայ կեանքը անցած գնացած է իբրեւ զօր երէկ տարաբաղբարար՝ առանց պսակել կարողանալոյ երբ եւ իցէ իւր Հիմնադրին հեռատես գիտաւորութիւնները*):

Ասկէ վերջը թերեւս յոյս լինի, որ այդ նիւթապէս ապահովուած բաւական բարձր դիրք ունեցող դպրոցը իւր իսկական նշանակութիւնը ձեռք բերէ: Եւ իւր թեմին հոգեւոր եւ ազգային պիտոյից կատարման ընդունակ առաքինի աշխարհականներ եւ բարեկիրթ ամուսնաւոր եւլն եկեղեցականներ պատրաստէ, բայց առանց բնաւ շեղելու իւր թեմական ուղղութենէն, իւր հոգեւոր եւ ազգային նշանակութենէն, որ յայտնմասին մեծապէս կոտորեցի Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ձեմարանի ուղղութենէն, եւ երբէք կարելի չէ զայն ծառայեցնել ձեմարանի յատուկ նպատակաց արգիւնադործութեանը:

Բայց ի՞նչ է, պիտի ասեն ընթերցողները, այդ ձեմարանին նպատակը, ի՞նչ թաքուն ուղղութիւն ունի այդ նոր հաստատութիւնը, որ պարզ եւ որոշ ձեւի տակ չներկայանար յաջս հասա-

րակութեան, մանաւանդ զարգացեալ համարուող հետաքրքիր դասուն:

Դորա բուն նպատակը ի ժամանակին տպուեցաւ Արարատայ մէջ կոնգակի ձեւով ի կողմանէ Վեհափառ Հիմնադրի նորին, յորում բացայայտ կերպով կիսայի անոր նշանակութիւնը եւ առանձին նպատակը, որ է գլխաւորապէս արժանաւոր կոնակիւն հոգեւորականներ պատրաստել. որպէս զի նոյն լայն նախնական սովորութեան ազդին՝ նաեւ մեր ազգի հոգեւորական եւլն ծաղկելուն նպատակն:

Մեք գոնէ այդպէս կհասկանամք այն կոնգակին միտքը, եւ Վեհափառ Հայրապետի գործառնութեանց ի մօտոյ ծանօթ լինելու բաղդը ունենալով՝ այդ լուսաւոր նպատակը նորա մէջ տեսած եմք դեռ Հայրապետութեան Աթոռը նոր ամբարձած օրերը:

Վեհափառ Տէրը լաւ հասկացած պիտի լինի լուսաւորութեան անհրաժեշտ կարեւորութիւնը. իսկ անոր յաջողութիւնը իրաւամբ ազգին դպրոցաց բարեկարգութեանը մէջ տեսած է:

Բայց այդ բարեկարգութիւնը դպրոցաց մէջ պահանջելու համար՝ ապաքէն հարկաւոր էր այնպիսի կեդրոնական հաստատութիւն մի, այնպիսի ազդիւր մի՝ որ լուսաւորութեան ծառին բողբոջները կամ շառաւիղները յաւէտ թաքմ ու կենդանի պահպանէ, կեդրոն մի, յոր կարողանային դիմել ի հարկաւոր գէպս դասագրոց, դպրոցական ընթացից, ծրագրաց, կանոնադրութեանց եւ այլ ուսումնական եւ տնտեսական պիտոյից համար խորհուրդ, պատուէր կամ հրահանգութիւն ընդունելու:

(*) Յաւելու պէտք է՝ որ սպասարկուող եւս սպարդիւն եղած չէ:

Չկայ ուրիշ աղգաց մէջ այդպիսի կեդրոնական հաստատութիւն մի։ Ապաքէն ամենայն աղգ իւր զանազան նմանօրինակ ուսումնական կեդրոնները եւ շրջանները ունի առանձին առանձին, ուստի ինչո՞ւ չպիտի ներուի դոցա մանրանկարը (en miniature) ունենալ Մայր Ս. Աթոռոյ մէջ, որոյ ընդհանուր աղգին վերայ ունեցած հոգեւոր եւ բարոյական աղգեցութիւնը ամենայն քայլափոխի մէջ կղզացուի։ որոյ զբաղմունքը եւ միակ պաշտօնը եղած է յաւետ առանց որ եւ է քաղաքական խնդիրներ յուզելու՝ աղգապահ երկու սկզբանց — էջնի եւ լէդնի — հաւատարիմ աւանդապահը լինել, իսկ այս երկու սկզբանց յառաջագէժ՝ պայծառութիւնը իւր որդւոց հաւատարիմ հպատակութեանը մէջ տեսնելով առ իշխող տէրութիւնս։

Ով որ այլապէս ըմբռնած է Ս. Աթոռոյ քաղաքական կամ աղգային դիրքը՝ նա սատարիկ կսխալուի՝ եւ երբէք չկրնար Ս. Աթոռոյ հետ համամիտ եւ համաձայն գործ տեսնել, եւ եթէ գործէ եւս՝ գիտնայ որ գործը իւր աղգային հոգեւոր ներգաշնակութիւնը կորուսանելով՝ շատ շուտ կխանդարուի։

Ս. Աթոռոյ այս աղգային — հոգեւոր իրաւասութիւնը ամենայն տէրութիւնները յաւետ ճանչցած ու յարգած են, որոյ անփխտելի ապացոյց են ի նախնեաց մինչեւ ցարգ աղգային թէ՛ դպրոցաց եւ թէ՛ եկեղեցւոյն ի միասին ծայրագոյն հոգեւոր իշխանութեան հովանւոյն տակ գտնուիլը։ ասոնց միոյն օտարանալը ի Հայրապետական իշխանութենէ՝

միւսոյն անկումն ու անշքութիւն անտարակոյս կպատճառէ։

Այս բանին պատկառ կեցած ատենը քաղաքական իշխանութեանց՝ մեր մէջէն Մշակի նմաններ կելնեն յանկարծ կհարցնեն՝ թէ Հայոց Կաթողիկոսը հայ լէդնի եւ էջնի ի՞նչ է Եւ Կաթողիկոսն է ի՞նչ։

Ի՞նչ անհետեւ խորհրդածութիւն...

Դեռ 1868 թուին՝ Վեհափառ Հայրապետը կարծեմ թէ հաստատած էր Ս. Էջմիածնի մէջ ուսումնական յանձնաժողով, որոյ պարտքն էր հսկել դպրոցաց ներքին եւ արտաքին բարեկարգութեան վերայ, ընդունել անոնց տարեկան հաշուոց ցուցակները, տեղեկանալ ուսուցչաց եւ ուսանողաց եւ ուսանելի առարկայից յառաջագիմութեանը, միով բանիւ կատարել այն պաշտօնը՝ զոր այժմ նոր ձեւակերպած ձեմարանական ժողովը կերելի թէ յանձին սլիտի բառնայ*) աւելի ընդարձակ գործունէութեամբ։

Ուրեմն դեռ 1868 թուին Վեհափառը զգացած է Ս. Աթոռոյ ձեմարանին անհրաժեշտ կարեւորութիւնը, որոյ հիմնն ալ, եթէ չեմք սխալուիլ, մէկ տարի վերջը դրուեցաւ եւ յետ բազմատեսակ նիւթական եւ բարոյական փոփոխութեանց հանդիպելու, հազիւ ուրեմն իւր բուն ձեւակերպութիւնը այժմ ընդունելու վերայ է փորձառու վերատեսչի մը եռանդուն գործունէութեամբը։

(*) ձեմարանի Տեսութեան և Ուսուցչաց ժողովոյն յանձնուած է, և ի պատեհ ժամանակին կձեռնարկէ ի գործ։ Ծ. Խ. Բ.

Բայց պէտք է խոստովանել, որ 1868 թուին ուսումնական յանձնաժողովոյ պաշտօնը այժմ՝ բաւական թեթեւցած է, եւ աւելի եւս կ'իթեթեւնայ անշուշտ՝ երբ մեր Թեմական Կոլլեջաց հաստատութիւնը կ'հասկնայ ի կողմանէ բարեխնամ Պետութեան, որով մեր դպրոցական գործը իւր պարտեւպատշաճ կարգաւորութիւնը ընդունելով՝ Ս. Էջմիածնի ձեմարանական ժողովն եւս Թեմական Տեսուչներէն բարեկարգ եւ յիւրումն ժամանակի պէտք եղած հաշիւները կ'ընդունի:

Ուրեմն մեր ընդունած դրութեամբ եւ համոզմունքով յապագային Ս. Աթոռոյ կրօնական եւ ազգային իրաւասութիւնը իւր հովանաւորութեան ներքոյ պէտք է ունենայ Կոլլեջի - Կոլլեջի դպրոցներ ըստ հետեւեալ կարգի կամ կազմակերպութեան:

1.) Իւրաքանչիւր գիւղի մէջ կ'լինի «Կոլլեջի» Ժողովան — Կոլլեջի դպրոց:

2.) Իւրաքանչիւր գործակալութեան կեդրոնատեղւոյն մէջ՝ կ'ըլլան Կոլլեջի դպրոց:

3.) Իւրաքանչիւր նահանգական կամ Առաջնորդանիստ քաղաքի մէջ Թեմական դպրոց:

4.) Իւրաքանչիւր փոքր վանք «Կոլլեջի» Ժողովան Կոլլեջի դպրոց, իսկ մեծերուն մէջ՝ կ'ըլլան Կոլլեջի Ժողովան Կոլլեջի դպրոց, եւ

5.) Ս. Էջմիածնի մէջ՝ ձեմարան:

Թէ գեղերու եւ թէ քաղաքներու մէջ եղած սկզբնական դպրոցները կենթարկուին կեդրոնական — հոգեւոր դպրոցներուն: Սոքա Թեմականներուն, իսկ Թեմականները՝ Ս. Էջմիածնի ձե-

մարանի ժողովոյն, որոյ հետ ի հարկաւոր դէպս կ'ընան եւ պարտին հաղորդագրութիւն ընել նաեւ Թեմական Տեսուչները եւ վանաց վանահայրերը:

Այսպէս պարզաբանելով Ս. Էջմիածնի հոգեւոր ձեմարանին նշանակութիւնը, կ'հարցնեմք մեր բանախնդիր պարոններուն՝ թէ ո՞ր կողմէն ղեկեղել այդ ձեմարանը իւր այս պաշտօնը յարմար ու անթերի կերպով կատարելոյ համար:

Նոյն եւ նման խնդիր մը ասկէ տասը տարի յառաջ ծագած էր Խալիպեան ուսումնարանի նկատմամբ նոյն տեղէն, ուստի այժմ ալ տաք ու պաղ քամիներ մերթ ընդ մերթ կ'փչեն եւ դոցա հեղինակները սնապարծութեամբ այնպէս կ'երեւակայեն՝ թէ Խորհուրդ հասարակութեան պարագլուխ կամ ներկայացուցիչներ են:

Առանց ծիծաղելու մտքերնիս չեմք կարող բերել նոյն ժամանակուան գրքի մը կարծիքը Կոլլիպեան խորհող հասարակութեան ներկայացուցիչ պարոնի մը նկատմամբ, որ է Դեջ Կոլլեջի Ժողովան Խալիպեան ուսումնարանը Թեմականի մէջ չըկրնար արդիւնաւոր գոյութիւն ստանալ:

Եւ թէպէտ այդ դպրոցին գոյութիւնը վերը յիշած վատթարական փիլիսոփայից նման մարդոց խծրիծներովն ու անհեռատես խորհուրդներովը առ ժամանակ մի սպառեցաւ, բայց իբրեւ նոր փիւնիկ, իբրեւ նոր արծիւ նորա մանկութեանը կրկին կեն-

գանձանալու յոյս կայ ի դէմն Հոգեւոր Գալանացին Նոր - Նախիջեւանի եւ Պեսարապիոյ, եւս առաւել ձեմարանին Ս. Էջմիածնի՝ անոր համար, որ անոր ոգին եւ ներքին զօրութիւնը, — այդ քաղցր ու վսեմ կրօնական եւ ազգային ուղղութեան զգացումը, — անմահ էր յաւէտ եւ կենդանի՝ թէպէտ եւ արտաքին գոյութիւնը վաղանցիկ եղաւ ժամանակի ներգործող հանգամանաց այլ եւ այլ պատճառներովը:

Այսպէս պիտի վերածնին ամենայն բարի գործառնութիւնը եւ բարի սերմեր. բարին չկորսուիր, այլ կմռցուի. ոսկին չմաշուիր, այլ կժանգոտի. կրօնը չմեռնիր՝ այլ կթուլանայ, բայց յետոյ նոր զօրութեամբ եւ անդիմադրելի զօրութեամբ ու հոսանքով կրգրկէ եւ կերջանկացնէ զմարդըստ հոգւոյ եւ եւ ըստ մարմնոյ:

Ահհա փառ Տէրը իւր բնական հեռատեսութեամբը վաղուց դիտած եւ գրնահատած էր Խաչիպեան ուսումնարանին անուրանալի արդիւնքները, ինչպէս որ Նազարեան ձեմարանին թիւր ընթացքը եւ անոր բարեմիտ հիմնադրաց դիտաւորութենէն օտար ուղղութիւնը թէ իրեն եւ թէ՛ այլոց անյայտ լինել չկրնար: Խաչիպեան ուսումնարանէն ելած աշակերտաց՝ եթէ կարելի է մէկ մեղադրանք գտնել, այն անշուշտ իրենց պախարակելի լռութիւնն ու անտարբերութիւնն էր մինչեւ ցարգ, որով այդ բազմաշահ հաստատութեան նպատակն ու արդիւնքները պարտք չը համարեցին իրենց ի ժամանակին գրով հրատարակել, թերեւս հաւատալով՝ որ

գործով եւ փորձով լաւ եւս կստուգուին անոր արժանիքը. եւ արդարեւ այսօր Հայաստանի շատ տեղերու մանկավարժները Խաչիպեան ուսումնարանի որդեգիրներն լինելով՝ ի փորձոյ ստուգուեցաւ այդ ուսումնարանին օգտակարութիւնը: Իսկ գլխաւոր գովասանք այդ որդեգիրներուն համար թող բաւական համարուի ազգային հոգեւոր ուղղութեան ունեցած զգացման պարծանքն ու ազգին պիտանացու լինելու հոգեւոր եթէ ոչ նիւթական միխթարութիւնը:

Այն պարէն նոյն դիտաւորութիւնը եւ յոյսերը կսնուցանէ արդ. Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր ձեմարանը իւր աշխատասէր որդեգրաց համար, որոնք՝ ինչպէս որ կլսեմք՝ բաց ի կուսակրօնութենէ՝ ազատ պիտի լինին նաեւ ուսուցչութեան եւ ամուսնաւոր եկեղեցականութեան եւն ասպարէզները մուտ գործել, որպէս զի այդ ձեմարանին եւ Մայր Ս. Աթոռոյ ազգային հոգեւոր նշանակութիւնը ազգին մէջ հաւատարիմ հարադատութեամբ տարածեն: Ինչո՞ւ չմաղթեմք ուրեմն նոցա համար յապագային կատարեալ յաջողութիւն:

Այս մէկ տեսութիւնը առ ժամս բաւական համարելով սիրելի ընթերցողացս զգացուցանելու համար Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր ձեմարանին անհրաժեշտ կարեւորութիւնը, որ կարճ ասելով՝ ազգային դպրոցաց նկատմամբ նոյն է՝ ինչ որ կհամարուին օտար ազգաց մէջ ուսումնական հոգաբարձութիւնները, որ եւ կրօնի բարգաւաճութեան նկատմամբ Ս. Էջմիածնի պարտաւոր մէջ ամե-

նահարեւոր Հաստատութիւն կ'համարուի մեր բժախնդիր պարոններուն միւս բազմութիւն անհեռատես ու թշնամական առարկութեանց համար ի մասին դատազրոյց, ուսուցչաց այլովքն հանգերձ՝ ի կարծոյ կ'պատասխանեմք նոյն բանը, ինչ որ յառաջագոյն եւս ասած եմք՝ թէ որ եւ է հաստատութիւն անբնագիւտ կարգաւորութիւն ձեռք ձգելու համար՝ ժամանակի եւ փորձոյ կարօտ է, եւ թէ բարի գործոյ յառաջատութեան համար արգարեւ շաւառիչ կարգաւորութիւն մը պէտք է։ Բայց կ'իմնդրեմք նոյն վատ մտքով չբռնել այս խօսքը, որով մէջ բերած է զայն Մշակը իւր թերթին մէջ եկեղեցականները պախարակելու համար։

Մեր կուզեմք ըսել, թէ ազգը առայժմ Ս. Եջմիածնի տկար միջոցներու եւ արդեանց նկատմամբ ներողամիտ պիտի լինի, գիտնալով որ նպատակը բարի է եւ ի ժամանակին միջոցները եւ արդիւնքը աւելնալով՝ Ազգի եւ Եկեղեցւոյ արդար ակնկալութիւնը կը պսակէ, որոց ճշմարիտ օգտին եւ յառաջադիմութեան փափաքող է նաեւ

ՀԱՅԿՈՐԴԵՆ.

Հետեւեալ ուշադրութեան արժանի յօդուածը խնդրուեցաւ ամսագրոյս մէջ եւս ամփոփել՝ որ Արմաշու Ս. Վանուց Յայ. ամսագրոյ Սգոստոսի թերթում հրատարակուած էր։

ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՅ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՐԳԸ

Ե Ի Ր Ո Պ Ա Յ Ի Ո Յ Մ Է Ջ.

Տասն եւ վեցերորդ դարէն սկսեալ՝ երբ բողոքականք ըսել սկսան՝ թէ ամեն մարդ իւր հաւատքը անմիջապէս սուրբ գրքէն սորվելու է, իբրեւ իրենց այս սկզբանը հետեւութիւն մը սկսան սուրբ գիրքը աշխարհաբար եւ առհասարակ ամեն մարդու հասկնալու զանազան լեզուներու թարգմանել։ Սա սկզբունքն ալ ունէին՝ որ մարդ հաւատքը անմիջապէս Աստուծոմէ սորվելու է, դուրսէն մարդ մտնելու չէ. ուստի հայրապետաց եւ նախնեաց վկայութիւնը չէին ընդուներ, հետեւաբար անոնց թարգմանած սուրբ գիրքն ալ ասոնց ընդունելի չըլլալով՝ անմիջապէս այն լեզուէն կ'թարգմանէին՝ որով որ սկիզբէն գրուեցան, այս ինքն, Հին Կտակարանը՝ երբայականէն, եւ Նոր Կտակարանը՝ յունարէնէն։

Այս գործերնին անպատեհութիւն մ' ունէր. իրենց մարդոցը պիտի համոզէին՝ որ հաւատք սորվելու համար Աստուծոյ, եւ հաւատքը սորվել ուզող մարդուն մէջ տեղը օտար մէկը մտնելու չէ։ Ասոր մէկ հետեւութիւնն այս էր՝ որ սուրբ գիրքը բոլորովին ձեռքէ